

Осьмук Наталія Григорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Сумський державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка
(м. Суми)

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ТА ТРАДИЦІЇ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ

У статті висвітлено проблеми виховання в умовах глобалізації. Підкреслено необхідність ознайомлення молоді з найкращими зразками виховних і освітніх досягнень власного та інших народів, формування особистісного виховного ідеалу на етнокультурних цінностях і традиціях свого народу, оволодіння міжкультурною грамотністю.

Ключові слова: педагогічна спадщина народів, виховний ідеал народу, традиції, міжкультурна компетентність.

Обличчя сучасного світу загалом, і кожної окремої країни зокрема, дедалі все більше визначають сучасні процеси, що отримали загальну назву глобалізації. Вона є продуктом людської цивілізації, сучасним етапом бурхливого розвитку, коли переплетення економічних зв'язків між економічними суб'єктами різної національної приналежності призвело до створення світових ринків і виявило високий ступінь взаємної політичної та економічної залежності багатьох країн.

Як комплексне багатогранне явище глобалізація має декілька вимірів, провідними серед яких вважають: соціально-економічний, соціально-політичний, соціокультурний. Кожен з них обумовлює прискорені зміни життя окремої особистості і суспільства. Так, очікувані позитивні зміни глобалізації у соціально-економічній сфері орієнтовані на вирівнювання життєвого рівня населення, достатнє матеріальне забезпечення, формування єдиних стандартів життєзабезпечення; у соціально-політичній сфері – на розширення демократичних основ державного управління; у культурно-духовній – на поширення загальнолюдських цінностей, відповідного звуження сфери

національного і розширення планетарного мислення, свідомості, світоглядних вимірів [2, с. 61].

Проте, глобалізація – це не тільки позитивні досягнення у сфері комунікації, загальної безпеки та економіки, а і складний комплекс різноманітних проблем, пов'язаний зі зростаючою взаємозалежністю населення у культурній, інформаційній сферах, технологіях та управлінні. Нагальним соціокультурним завданням сучасності постає проблема пошуку балансу між прагненням зберегти самобутність, унікальність своєї культури і ментальності, а з іншого боку – прагненням успішно інтегруватися в швидкозмінюваний світ, де неминуча зустріч з багатьма представниками інших культур. З цього приводу в свій час Махатма Ганді зауважив: «Я не хочу, щоб мій дім з усіх боків був оточений парканом і щоб його вікна були закриті. Я хочу, щоб вітри культури віяли у моєму домі, наскільки можливо. Але я не хочу, щоб ці вітри збивали мене з ніг...» Саме тому, одним із кардинально важливих завдань виховання й освіти сучасності є формування національної самоідентичності, усвідомлення цінності культурної спадщини своєї країни, нації, національності [1, с. 2].

В рамках сучасних компаративістичних досліджень проблеми глобалізованої освіти розглядаються з урахуванням зворотнього процесу, що отримав назву регіональної едукатії, від латинського «*edukatio*» – навчання, виховання, розвиток. Регіональна едукатія розглядає етнонаціональні цінності й культурну спадщину як провідний елемент в процесі формування індивідуальної та суспільної ідентичності, завдяки якому є можливість вкорінення в «малу вітчизну» (С.Русова). Діалектичність процесів глобальної та регіональної едукатії полягає, насамперед, у тому, щоби за прагненням, і, часто об'єктивною потребою, інтеграції до світового простору, не втратити найкращі надбання власної системи освіти й виховання, яка ґрунтується на ментальності й тисячолітніх цінностях та традиціях кожного народу.

В цьому контексті важливого значення набуває ознайомлення підростаючого покоління з найкращими історичними зразками самобутніх

виховних і освітніх досягнень власного та інших народів; формування особистісного виховного ідеалу на етнокультурних цінностях і традиціях свого народу; оволодіння крос-культурною комунікацією та міжкультурною грамотністю.

Найбільш повне уявлення про зародження й генезу освітньо-виховного досвіду народів світу надає вивчення курсу історії педагогіки. Сучасні підходи до його побудови передбачають цілісний розгляд теорії і практики виховання у різних народів та аналіз історико-педагогічного процесу у його єдності і різноманітності [4, с. 10].

Ознайомлення молоді з морально-виховним досвідом інших народів дає можливість краще зрозуміти їх цінності та духовний світ. Таке розуміння, в свою чергу, сприяє формуванню почуття загальнолюдської солідарності, почуття патріотизму, усвідомлення того, що протягом історії людства всі народи без винятку виховували та навчали юнацтво для кращого життя. Специфічні особливості у досягненні цих цілей були зумовлені рівнем економічного та соціального розвитку суспільства, національними традиціями та звичаями того чи іншого народу. Усвідомлення цих відмінностей дозволяє зробити висновок як про загальнолюдські основи, так і про національні особливості виховання, і стає основою для формування особистісного виховного ідеалу на основі етнокультурних цінностей і традицій свого народу [там само].

Однак в умовах поглиблення глобалізаційних та інтернаціоналізаційних процесів лише тільки знань про витоки культурних відмінностей і традицій виховання у різних народів недостатньо. Наступним завданням постає формування у дітей і молоді вмінь крос-культурної комунікації та міжкультурної грамотності. Усвідомлення важливості такого виховання надзвичайно актуалізується в реаліях існування поліетнічного і багатоконфесійного суспільства, наявністю міжнаціонального і расового протистояння й напруженості.

Необхідність дослідження міжкультурної компетентності обумовлюється сукупністю об'єктивних і суб'єктивних чинників. При цьому перелік об'єктивних складають такі суперечності, як розвиток глобалізаційних процесів і суперечливий характер діалогу культур як провідної форми буття всіх народів і культур; посилення міграційних процесів, що вимагає нових форм міжкультурної й міжетнічної взаємодії; необхідність оптимізації відносин між представниками різних культур і субкультур в умовах мультикультурності; зростання соціальної значущості міжкультурної компетентності в регіональному й світовому соціокультурному просторі; потреба суспільства в такій особистості, яка володіє необхідними знаннями й навичками міжкультурного спілкування й виявляє здатність ефективно долати міжкультурні бар'єри в умовах різноманітних кросс-культурних контактів [2, с. 3].

Слід відмітити, що питання кросс-культурної грамотності знаходяться в центрі уваги міжнародної спільноти з кінця минулого століття. В програмних документах «Внесок освіти в розвиток культури» (1992), «Оцінка та перспективи формування міжнародного взаєморозуміння засобами освіти» (1994), «Освіта для всіх, щоб навчитися жити разом» (2001), висвітлено позицію міжнародної спільноти та ЮНЕСКО щодо завдань освіти і виховання в XXI столітті. В міжнародних документах зазначається, що провідними принципами міжкультурної освіти повинні бути культурний плюралізм, толерантність, розуміння взаємозалежності та різноманітності. Визначений підхід передбачає створення педагогічного середовища на всіх щабелях освіти, в якому:

- визнаються інтерактивні зв'язки між культурами;
- визнається цінність різноманітних культур;
- уникають необ'єктивних чи етноцентричних критеріїв оцінювання;
- реалізується міжкультурний підхід в усіх галузях життя;
- розвивається згуртованість і єдність;
- визнається можливість присутності рідної мови кожної особистості;

- визнається й вітається використання мистецтв у розвитку розуміння різних культур;
- визнається можливість плюралістичного сприйняття знань і всього нового;
- заохочується популяризаторська міжкультурна діяльність;
- розширюються зв'язки і міжособистісне офіційне й неофіційне спілкування;
- визнається важлива роль міжкультурної освіти у розумінні спільних проблем життєдіяльності в планетарному масштабі та потребі солідаризуватися й об'єднатися у вирішенні глобальних проблем.

Суб'єктивним фактором, від якого залежить успішність розв'язання зазначених завдань, виступають певні знання й уміння кожної особи в галузі крос-культурної взаємодії, що створюються в процесі формування міжкультурної компетентності. При цьому слід розуміти, що крос-культурна взаємодія характеризує процес відносин представників різних культур, що апріорі мають різницю в сприйнятті світу, життєвих цінностей тощо.

Сучасні наукові дослідження демонструють різноманітність вживаних термінів щодо сутнісного визначення компетентності, про яку йде мова. Серед них: крос-культурна компетентність, крос-культурна грамотність, крос-культурна ефективність, багатокультурна компетентність, міжкультурна компетентність тощо. Проте більшість науковців, що досліджують дану тематику (зокрема, Т. Колосовська, А. Лапшин, Н. Маркова, В. Рощупкин, Р. Хенві та ін.) акцентують увагу на наявності таких спільних ознак, як розуміння, повага, толерантність, емпатія, відповідальність, що дає підстави визнати синонімічними вказані вище терміни.

Категоріальна сутність крос-культурної або міжкультурної компетентності визначається через комплекс знань, умінь, особистісних рис і комунікативного досвіду особистості. Перша складова міжкультурної компетентності – знання, що не повинні обмежуватися володінням або розумінням мови представника іншої культури. Як вважає Р. Хенві, крос-

культурну грамотність слід розуміти, насамперед, як осягнення особливостей культури і її носія – народу на рівні свідомості й різниці між власною й іншою культурою.

Важливе значення має поінформованість щодо норм, правил, традицій, звичаїв іншої культури. Окрім цього, з метою уникнення неправильного розуміння і трактування невербальних засобів, учасники крос-культурної взаємодії повинні знати сам механізм процесу спілкування, його особливості.

Практичні навички й уміння інтерпретувати інокультурну інформацію, готовність брати участь у діалозі, усвідомлення як прав, так і обов'язків у спілкуванні, усвідомлення відповідальності за характер і наслідки взаємодії визначають рівень комунікативного досвіду особистості. Чим він вищий, тим більш комунікативно привабливим, результативним буде спілкування.

Успішність взаєморозуміння в процесі крос-культурної взаємодії залежить і від сформованості психологічних особистісних якостей учасників. Емпатія, толерантність, повага, терпимість, здатність прийняти національну особливість щодо звичок, уподобань, поглядів і норм життя стають обов'язковими для учасників багатостороннього спілкування.

Література

1. Лактіонова Г. Виховання в епоху глобалізації: нові можливості, нові ризики / Г. Лактіонова // Шлях освіти. – 2005. – №3. – С.2 – 6.
2. Надольний І. Трансформація культурного потенціалу особистості в контексті глобалізаційних парадигм / Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: Матеріали науково-практичної конференції / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2003.
3. Сбруєва А.А., Рисіна М.Ю., Осьмук Н.Г. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах : навчальний посібник / А.А. Сбруєва, М.Ю. Рисіна, Н.Г. Осьмук; за заг. ред. проф. А.А. Сбруєвої –Суми : ВВП «Мрія», 2015. – 250 с.